

СУБ'ЄКТИВНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Дана стаття присвячена аналізу наукових поглядів на зміст поняття «суб'єктивне публічне право», його ознаки та види. Також детально розглядаються відмінності між суб'єктивним публічним правом та суб'єктивним приватним правом

Ключові слова: суб'єктивне публічне право, суб'єктивне приватне право, ознаки, влада, інтерес, захист.

Будучи фундаментальною категорією юридичної науки, суб'єктивне право займає одне з центральних місць у правовому регулюванні суспільних відносин. Соціальна цінність суб'єктивних прав полягає у тому, що вони встановлюють сферу індивідуальної свободи і автономії суб'єкта права, спрямовані на розвиток його ініціативи, активності та самостійності у суспільстві.

У юридичній літературі природа суб'єктивних прав досліджувалася у рамках теорій правовідносини, правового статусу особи, прав людини. Більшість наукових праць присвячених суб'єктивним правам розглядалися вченими із приватно-правової точки зору, обминаючи увагою такі поняття як «суб'єктивні публічні права», що у певній мірі обґрунтовувалось тим, що у публічних правовідносинах домінуючу роль мають суб'єктивні обов'язки, а у приватних правовідносинах основне значення мають суб'єктивні права [1, с. 170-171; 2, с. 140 - 141].

Натомість проблематика суб'єктивних публічних прав не отримала належного юридичного аналізу, хоча окремі питання цієї проблеми зачіпали у своїх роботах О. Заверуха, О. Синявська, О. Пасенюк, Д. Папа, Р. Корнута. У зв'язку з цим актуальним є питання дослідження цієї категорії та чіткого формулювання концепції суб'єктивних публічних прав, зважаючи на складність самого предмету дослідження та складність підходів до його розуміння.

Метою даної публікації є аналіз спеціальної юридичної літератури що дозволяє виділити декілька підходів до розуміння суб'єктивного права. «Вольова» концепція суб'єктивного права представниками якої є Б. Віндшейд, Г. Еллінк, визначає його як «надане правопорядком панування волі», «сфера панування за якої воля індивіда стає законом для інших індивідів» [3, с. 155-156; 4, с. 3], «визнання державою вольової

могутності людини» [5, с. 44], «визнана та захищена правовим порядком вольова сила людини, спрямована на певне благо чи інтерес» [6, с. 156].

Також існує концепція суб'єктивного права, що базується на категорії «інтерес». Основоположником якої став Рудольф фон Ієрінг, який визначав суб'єктивне право як «юридически защищаемый интерес», та стверджував, що «интерес есть практическая основа права в субъективном смысле» [7, с. 35-36].

Г. Еллінк звертає увагу на неоднакову участь волі і інтересу у суб'єктивному праві підкреслюючи, що вони поєднані нерозривно [6, с. 517]. При цьому воля чи вольова сила за його вченням є формальним елементом суб'єктивного права, а благо чи інтерес матеріальним.

Існує позиція відповідно до якої ключовою складовою суб'єктивного права є не воля і не інтерес, а дія по досягненню інтересу – надана юридично активна можливість [8, с. 79].

Однак, суб'єктивне право це не тільки (і не стільки) право на дії (свої або інших осіб), а перш за все право на користування матеріальними і нематеріальними благами, задоволення соціальних потреб і інтересів людей, право на участь у політичному житті країни, на участь у державному управлінні, на доступ до суспільних цінностей і благ. Тобто з матеріальної точки зору суб'єктивне право завжди означає можливість користування певними соціальними благами, а не просто міру можливої поведінки, яка є лише юридичним засобом для цього.

Дійсно поняття права тісно пов'язане з поняттям влади. Тобто, якщо юридична норма надає комусь певну сферу зовнішньої свободи для безперешкодного здійснення того чи іншого інтересу, то таке здійснення може бути досягнуто лише тоді, коли уповноважений суб'єкт отримує певну владу як над об'єктом свого інтересу так і

по відношенню до інших осіб. Від таких зобов'язаних осіб уповноважений суб'єкт має право вимагати певної поведінки і таке право закріплене за ним державою, до нього уповноважена особа може звернутися у разі невиконання її вимог. Захист інтересу однієї особи може здійснюватися шляхом покладення на інших осіб обов'язків, яким не відповідає суб'єктивне право носія інтересу, що захищається. У цьому випадку носію інтересу, володільцю суб'єктивного права не надається жодної сфери влади, оскільки у його самостійних діях не має ніякої необхідності. Однак, у будь-якому випадку, для наявності суб'єктивного права необхідна певна сфера свободи та влади, надана суб'єкту для здійснення його самодіяльності при задоволенні інтересу [11, с. 104].

Отже, як видно із вище викладеного до суб'єктивного права включаються такі ознаки як наявність влади (наприклад, вимагати належної поведінки від інших осіб), інтерес та воля.

Отже, суб'єктивні права – це індивідуально-конкретна, вольова, владна міра свободи поведінки суб'єкта права, яка надається з метою задоволення його інтересів та забезпечена відповідними обов'язками інших суб'єктів та гарантіями держави.

Проблемним уявляється і саме поняття «суб'єктивне право».

Деякі дослідники вважають, що суб'єктивними правами є лише ті конкретно визначені права суб'єкта права, які реалізуються у рамках правовідношення з урахуванням його предмета та інших конкретних умов [12, с. 10]. Тобто, права, як і свободи та обов'язки є частиною об'єктивного права, є певним різновидом норм права, закріплених системою діючого законодавства. Відповідно права суб'єкта права – це юридично гарантовані, формально-закріплені можливості користуватися встановленими законодавством соціальними благами, міра можливої поведінки. Інші ж вважають, що юридичні права суб'єктів називають суб'єктивними правами, оскільки вони належать суб'єктам права [13, с. 160].

Саме з такої позиції, на нашу думку, слід розглядати поняття суб'єктивного права.

Найповніше структуру суб'єктивного права визначив Н. І. Матузов, на його думку, суб'єктивне право складається із: 1) можливості позитивної поведінки самого уповноваженого суб'єкта; 2) можливості вимагати належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта; 3) можливості застосовувати державний примус у випадку не виконання учасниками правовідносин своїх обов'язків; 4) можливості користуватися на основі даного суб'єктивного права певними соці-

льними благами [26, с. 490-499]. Така структура суб'єктивного права дає можливість розглядати його у єдності та взаємодії всіх його елементів, забезпечує генетичні і функціональні, внутрішні і зовнішні, горизонтальні і вертикальні, юридичні і неюридичні, прямі та зворотні, об'єктивно необхідні зв'язки та взаємодію.

Наявність такої кількості зв'язків потребує нетрадиційного плюралістичного підходу до суб'єктивного права, а саме розмежування його на суб'єктивне приватне право та суб'єктивне публічне право.

Вбачає відмінність між приватними та публічними суб'єктивними правами у тому, що перше спрямоване на інтерес головним чином власний, егоцентричний, друге ж – головним чином на інтерес публічний, соціоцентричний [8, с. 92]. Однак, А. І. Єлистратов вважає, що інтерес не придатний для обґрунтування конструкції публічного суб'єктивного права: «публічні права моментом інтереса определяться не могут». «Широкий публічний інтерес – это благо неограниченного и неопределенного круга человеческих существ». «Характеризуя публічні права отражаемым ими общественным интересом, пришлось бы относить их как к субъектам к безграничным массам людей» (общество, народ и т. д.) [27, с. 70, с. 119].

На думку В. О. Федосенко характерними рисами суб'єктивного публічного права є: по-перше, суб'єктивні публічні права адресують не конкретній особі, а пов'язуються із певним публічно-правовим статусом, пов'язаним із виконанням певних функцій (депутата, судді, державного службовця та інше); по-друге критерієм ефективності та легітимацийною основою суб'єктивного публічного статусного права є ступінь реалізації публічного інтересу: використання статусних прав обмежено у часі, воно припиняється разом із втратою статусу, після чого особа може користуватися лише окремими, статусними правами, наприклад, пенсійними, якщо це прямо закріплено у законі [12, с. 17].

Критичний аналіз підходу запропонованого Федосенко В. О. дозволяє стверджувати, що виокремлені ним ознаки притаманні не суб'єктивним публічним правам, а так званім статусним публічним суб'єктивним правам, що виступатимуть підвидом суб'єктивних публічних прав.

Натомість О. Ю. Синявська вважає, що суб'єктивні публічні права регулюють відносини приватних осіб із державою. Вони є складовим елементом їх адміністративно-правового статусу. До галузі адміністративного права належать усі ті права і свободи громадянина, які він використовує у сфері державного управління і не

може реалізувати без вступу у відносини з органами виконавчої влади.

Формування змісту суб'єктивного публічного права відбувається через встановлення загальних і сходження від них до більш конкретних, деталізованих меж, визначених об'єктивним правопорядком, як певного простору (чи об'єму), у якому гарантується можливість отримання відповідних благ.

Тому пропонуємо розглянути ознаки суб'єктивних публічних прав з метою їх чіткого відокремлення від суб'єктивних приватних прав.

Коркунов М. М. вважає, що найбільш характерними відмінностями між приватними та публічними правами є порядок набуття цих прав, способи їх втрати, відмінності у змісті самого права та співвідношення права та обов'язку [2, с. 179].

А. А. Рождественський критикує чисельні спроби розмежувати суб'єктивні права приватні від публічних за способом захисту, за положенням суб'єкта, за формою повноважень тощо.

Д. М. Чечот стверджував, що суб'єктивне право не зводиться до вимог, однак неможливо уявити суб'єктивне право без примусової сили. При чому примус, на його думку, може носити як прямий так і опосередкований характер. Помилково вважати, що будь-яке добровільне виконання обов'язку є результатом погрози примусом, однак помилкою буде вважати, що при кожному добровільному виконанні ми маємо справу з вираженням дійсної «доброї волі».

Тому можемо стверджувати, що головною відмінністю суб'єктивного приватного права від суб'єктивного публічного є можливість уповноваженої особи вимагати певної поведінки у першому випадку від іншої фізичної або юридичної особи (у приватноправовому розумінні), а другому випадку – від органів публічної адміністрації, інших підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності як виконують публічні функції. При чому обов'язок органів публічної адміністрації та інших суб'єктів адміністративного права по задоволенню інтересу особи встановлений та гарантований державою та захищений державним примусом, у тому числі адміністративним, що не характерно для суб'єктивних приватних прав.

Так надаючи суб'єктивні приватні права держава обмежує своє втручання у приватну сферу встановленням міри дозволеної поведінки уповноваженої особи, а встановлюючи суб'єктивні публічні права держава наділяє уповноважену особу додатковою правовою можливістю у певному порядку вимагати від неї активних дій.

Суб'єктивне право є мірою можливої поведінки, однак не будь-яка можлива поведінка є суб'єктивним правом. Проста можливість здійснювати ті чи інші дії ще не є суб'єктивним правом у юридичному його розумінні. До суб'єктивного права включена не будь-яка, особлива можливість, забезпечена обов'язком інших осіб та гарантована державою. О. С. Іоффе зазначав, що: «Не в простій дозволеності дійствий управомоченого, а в юридической обеспеченности этой дозволенности заключается субъективное право» [15, с. 50].

Отже, суб'єктивному публічному праву відповідає обов'язок органів публічної адміністрації, при чому даний обов'язок носить активний характер.

Правова можливість вимоги забезпечена правом захисту від посягання – третім елементом суб'єктивного права. Порядок захисту суб'єктивних приватних та публічних прав відрізняється. У даний час у Україні організована система адміністративної юстиції. Головним завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів публічної адміністрації, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, що за своєю суттю і є охорона суб'єктивних публічних прав (ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України)

У науковій літературі вказувалось на таку специфічну властивість суб'єктивних прав як можливість уповноваженої особи розпоряджатися своїми правовими можливостями (властивість розпорядництва). Характеризуючи публічні суб'єктивні права необхідно зазначити, що їм не притаманна властивість розпорядництва. Наприклад неможливо передати виборче право, або право на оскарження незаконних дій посадової особи.

Заверуха О., стверджує, що суб'єктивні права громадянина обов'язково характеризуються ознакою публічності, що означає можливість впливати на управлінські процеси, брати участь у державній і суспільно-політичній діяльності, користуватися передбаченими Конституцією правами і свободами, оскаржувати дії, рішення чи бездіяльність органів влади та їх посадових осіб до суду [21, с. 50].

Б. Кістяківський визначає три групи суб'єктивних публічних прав особи: право на свободу, або право на невтручання держави у визначену сферу реалізації особистості; полі-

тичні права або право на участь у організації та спрямуванні діяльності держави; право на позитивні послуги зі сторони держави. Він стверджує, що перші дві групи суб'єктивних прав будуть розширені однак їх кількість та види не примножуватимуться, щодо третьої групи суб'єктивних публічних прав, то на його думку, вони будуть не лише розширені, але і доповнені новими видами прав. До таких прав він у першу чергу відносить право на юридичний захист з боку держави у судовому порядку [6; с. 580].

Однак право на захист не може бути об'єднано у одну групу із позитивними послугами з боку держави. Оскільки правовідносини, що виникають з приводу отримання державних у першу чергу адміністративних послуг та захисту суб'єктивних прав особи значно відрізняються за підставами, змістом, учасниками, об'єктом. До того ж правові можливості на отримання позитивних послуг від держави також потребують захисту. Тому така правова можливість як право на захист з боку держави (в судовому чи адміністративному порядку) повинна бути виокремлена у окрему групу суб'єктивних публічних прав особи.

В основі суб'єктивних публічних прав нескладно побачити гарантії використання особою певної можливості (чи сукупності можливостей) здійснювати юридично значущі дії на власний розсуд у гарантованих відповідними нормами сферах організації і реалізації суспільно важливих людських відносин.

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки:

Суб'єктивним визначається право що належить суб'єкту права та залежить від його волі.

Ознаками суб'єктивного права є наявність влади (наприклад, вимагати належної поведінки від інших осіб), інтерес та воля.

Суб'єктивне публічне право є різновидом суб'єктивного права, тому йому притаманні всі ознаки останнього. Особливості суб'єктивного публічного права полягають: по-перше, у залежності від публічного інтересу, по-друге, у процедурі набуття та втрати права, по-третє, у юридичних гарантіях їх реалізації та захисту.

Структура суб'єктивного публічного права включає: 1) право суб'єкта на власні дії; 2) право на вимогу відповідної поведінки від зобов'язаних суб'єктів; 3) право на публічні послуги у тому числі і адміністративні; 4) право на охорону та захист.

Подальшого дослідження потребують питання функцій суб'єктивних публічних прав, їх місця і ролі у правовому регулюванні у публічно-правовій сфері.

Література

1. *Шершеневич Г. С.* Общая теория права : Учебное пособие [по изданию 1910 – 1912 г. г.] / Г. С. Шершеневич – М., 1995. – Т. 2. – 362 с.

2. *Коркунов Н. М.* Лекции о общей теории права. / Н. М. Коркунов – С. Петербург, 1909. – 354 с.

3. *В. Windscheid.* Lehrbuch des Pandektenrechts. - Т 1. - Dusseldorf, 1906

4. *В. Windscheid.* Die Actio des romischen Civilrechts vom Standpunkte des heutigen Rechts. – Dusseldorf, 1856.

5. *G. Jellinek.* System der subjektiven offentlicheb Rechts. – 1919.

6. *Кистяковский Б. А.* Социальные науки и право (очерки по методологии социальных наук и общей теории права). / Б. А. Кистяковский – М. : Издание М. и С. Сабашниковых, 1916. – 704 с.

7. *Борьба за право* / Р. Иеринг : [перевод В. И. Лойко]. Иеринг Р. - С-Пб. Издательство Вестника знания. - 1912. – 70 с.

8. *Субъективное право и его основное разделение* / В. Н. Дурденевский // Правоведение. - 1994. - № 3. - С. 78 - 95

9. *Общая теория права. Элементарный очерк* : [3-е изд., испр. и доп.] / В. М. Хвостов. - М. : Склад изд. У кн. магазинах Н. П. Карбасникова, 1906. - 136 с.

10. *Федосенко В. А.* Субъективные права у публичной сфере: ди с. . канд. юрид. наук: 12. 00. 01. – / Федосенко Виктор Александрович. – Москва, 2007. – 28 с.

11. *Явич Л. С.* Общая теория права / Л. С. Явич – Л.: Издательство Ленинградского государственного университета, 1976. - 287 с.

12. *Зуев И.* Объективное и субъективное у познания и практической деятельности. / И. Зуев - М., 1989.

13. *Матузов Н. И.* Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. / Н. И Матузов – Саратов : Издательство саратовского университета, 1972. – 296 с.

14. *Братусь С. Н.* Юридические лица у советском гражданском праве / С. Н. Братусь - М.: юридическое издательство миюста СССР, 1947. – 364 с.

15. *Иоффе О. С.* Пределы осуществления субъективных гражданских прав / О. С. Иоффе, В. П. Грибанов // Советское государство и право. - 1964. - № 7. - С. 76-85.

16. *Александров Н. Г.* Законность и правоотношение у советском обществе / Н. Г. Александров. - М., 1955. – 176 с.

17. *Теория государства и права: курс лекций* : [Для студентов ВУЗов] / Под редакцией Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М. : Юрист, 1997. – 672 с.

18. *Елистратов А. И.* Основные начала административного права [2-е изд., испр. и доп. | / Елистратов А. И., проф. Моск. ун-та. – М. : Издание Г. А. Леман и С. И. Сахаров, 1917. – 304 с.

19. *Синявська О. Ю.* Суб'єктивні публічні права приватних осіб [Електронний ресурс] / О. Ю. Синявська // Право і безпека. – 2010. – (34). – Режим доступу до журналу: http://194.44.242.244/Portal/Soc_Gum/Pib/2010_2/PB-2/PB-2_11.pdf

20. *Матузов Н. И.* Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов : Издательство саратовского университета, 1988. – 296 с.

21. *Заверуха О.* Суб'єктивні публічні права як об'єкт судового захисту / О. Заверуха // Право України. – 2004. - № 4. – С. 49-52/

Т. О. Мацелик

Субъективное публичное право как юридический феномен.

Данная статья посвящена анализу научных взглядов на содержание понятия «субъективное публичное право», его признаки и виды. Также детально рассматриваются отличия субъективного публичного права от субъективного частного права.

T. O. Matselyk

Legal phenomenon of subjective public right.

This article is devoted to the analysis of scientific points of views regarding the definition of subjective public right, characteristics and types. Also it is close examined a differences between subjective public right and subjective private right.